

Republikanerna och hotet mot den amerikanska demokratin

Erik Åsard

The Republicans and the Threat to American Democracy

The Republican Party is the most successful conservative party in the Western world. Eight of the thirteen presidential elections between 1952 and 2000 were won by Republicans. Even after the turbulent years of Donald Trump, they still control a majority of the state houses and have a clear majority (6–3) on the U.S. Supreme Court. In recent times, however, the party has gone through dramatic changes, both in terms of ideology and political orientation. The arrival of "Trumpism" has transformed it into a nativist party fearful of foreigners, distrustful of reason and science, scornful of its adversaries and beholden to the whims and wishes of one man. Worse, it has lost faith in democracy and most of its elected officials and supporters have accepted, or at least tolerated, Trump's "Big Lie" that the 2020 election was stolen. They are also busy rewriting the history of January 6, 2021, transforming it from a dangerous attack on the democratic process into a laudable patriotic event. The article concludes that the events leading up to the storming of the Capitol Building were a deliberate coup attempt aimed at overturning a fair and legitimate election.

Inledning

Den 4 november 2008 var en sorgens dag för många av USA:s republikaner. Deras parti misslyckades inte bara med att återta majoriteten i kongressen. Det förlorade också presidentvalet mot en kandidat som fyra år tidigare inte ens hade säte i den amerikanska Senaten. I sitt tal på valnatten gjorde den mångåriga senatoren John McCain vad i stort sett alla förlorande kandidater har gjort före honom – han erkände sig besegrad och gratulerade segraren,

Erik Åsard är professor emeritus i Nordamerikastudier med inriktning mot statskunskap och var under perioden 1987–2012 föreståndare för Svenska institutet för Nordamerikastudier, Engelska institutionen, Uppsala universitet.

E-post: erik.asard@engelska.uu.se

generöst och förbehållslöst. Valet av Barack Obama var historiskt, menade han, och underströk betydelsen av att landet nu skulle få sin förste svarte president.

Men långt ifrån alla i publiken var beredda att ge samma erkännande. Så fort McCain nämnde Obamas namn började delar av publiken att bua, och senatorn fick flera gånger vinka avvärande för att tysta de misslynta. Bredvid McCain på podiet stod hans vicepresidentkandidat Sarah Palin, vars uppgift under kampanjen var att få upp entusiasmen inom partihögern genom en populistiskt färgad missnöjesretorik. Ett av Palins favorituttryck var ”de verkliga amerikanerna” (”the real Americans”), vilket hon använde för att beskriva de egna supportrarna och skilja ut dem från de bedrägliga motståndarna. Implikationen var att de senare, med Barack Obama i spetsen, inte var genuina amerikaner, att de tillhörde ett främmande folkslag som var suspekt och inte delade det vita, protestantiska Amerikas värderingar (Levitsky & Ziblatt 2018:157–158).

En majoritet av väljarna sade nej till det budskapet den gången, men Obamas dröm om att hans presidentur skulle inleda en period av konstruktiv samverkan över partigränserna visade sig vara en chimär. Tvärtom präglades hans åtta år vid makten av en växande polarisering, underblåst av ett allt hätskare konfrontationsklimat i medierna. Motståndet formerade sig i den helvita Tea Party-rörelsen, vars övervägande republikanska anhängare hade svårt att förlika sig med åsynen av en svart president (Lepore 2010; Åsard 2011). Politiskt opponerade de sig mot höjda skatter, budgetunderskottet, sjukvårdsförslaget Obamacare och en aktiv statsmakt. Men rörelsens nerv och drivkraft var något annat, nämligen en ovilja att acceptera Obama som en ”riktig amerikan”, och därmed som en legitim statschef. I en konspirationsteori som snart fick stor spridning sades Obama vara en förtäckt muslim med ett högst dubiöst ursprung. Var han ens född i USA?

När konservativa medier och politiker började driva frågan om Obamas födelseplats såg Donald Trump sin chans, och han blev den falska så kallade ”birther”-teorins främsta ansikte utåt. Medvetet fångade han upp en fråga som han intuitivt förstod hade resonans långt in i de republikanska leden, och utnyttjade den för att skaffa sig en politisk plattform utifrån vilken han kunde vinna partiets nominering och presidentvalet 2016 (Åsard 2020). När han ställde upp för omval och förlorade fyra år senare bröt han mot traditionen genom att vägra erkänna sig besegrad och grundlöst hävda att valet präglades av omfattande valfusk. Kontrasten gentemot John McCains agerande 2008, eller Al Gores efter valet 2000, kunde inte vara större. Konsekvenserna av Trumps ”stora lögn” om valet återkommer vi till efter en återblick på det Republikanska partiets utveckling.

Från traditionell konservatism till auktoritär högerpopulism

Republikanerna är världens, eller åtminstone västvärldens, mest framgångsrika högerparti, möjligen i konkurrens med brittiska Tories. Det bildades 1854 av aktivister som var motståndare mot slaveriet och förespråkade ekonomiska reformer i den klassiska liberalismens anda. Nitton av USA:s 45 presidenter har varit republikaner, från Abraham Lincoln till Donald Trump. Under andra hälften av 1900-talet var Republikanerna särskilt framgångsrika och vann åtta av de tretton presidentvalen mellan 1952 och 2000. Av de tolv presidenterna sedan 1961 har sex varit republikaner. I november 2020 förlorade partiet Vita huset och majoriteten i Senaten, men det gick oväntat fram i valet till Representanthuset och kontrollerar nu 60 av 95 delstatsförsamlingar. Demokraterna kontrollerar efter valet bara 38 legislaturer och har en lövtunn majoritet i Representanthuset. Av Högsta domstolens nio ledamöter har sex nominerats av republikanska presidenter, varav tre av Donald Trump.

Politiska partier är inte statiska, de förändras i takt med samhällsutvecklingen. Så skedde med Demokraterna, som från att ha varit ett parti som länge dominerades av fördomsfulla sydstatssegregationister gradvis svängde och från 1960-talet och framåt gick i spetsen för att stifta lagar som garanterade medborgar- och rösträtten för de svarta. Så har i än högre grad skett med Republikanerna, vilket visas av förändringen från Lincoln (som drev på för att avskaffa slaveriet 1865) till Trump (som gjorde invandarmotståndet till en huvudfråga under sin första valkampanj och presidentperiod). Förändringarna har gjort de två partierna betydligt mer ideologiskt homogena än vad som var fallet tidigare. De moderata falanger som länge fanns inom bägge partierna har kraftigt minskat i både numerär och signifikans. Republikanerna är i dag ett högnationalistiskt parti med auktoritära drag, och Demokraterna ett centervänsterparti med en progressiv profil.

I början var GOP (the Grand Old Party) protektionistiskt, men under 1900-talet blev det ett utpräglat frihandelsparti. Ideologiskt förflyttade det sig under samma sekel allt längre åt höger, särskilt efter lanseringen av den så kallade "sydstatsstrategin" under president Richard Nixon, ett oblygt försök att vinna vita väljare i södern som ogillade medborgarrätsreformerna. En annan viktig kärngrupp för partiet har länge varit den kristna högern, i synnerhet vita evangelikaler som lockades med en moralkonservativ agenda fokuserad på traditionella familjevärderingar och ett motstånd mot aborter och samkönade äktenskap (se Joel Halldorfs bidrag till denna volym). Det har gjort att partiets väljarkår över tid har blivit allt manligare och vitare och att det haft problem med att locka kvinnor och minoritetsväljare (Frey 2021).

De bärande elementen i partiets ideologi var länge tron på den fria marknaden och en minimal stat, en konservativ moraluppfattning och en aktiv roll

i världspolitiken uppbackad av en stark militär. När den konservativa Georgiapolitikern Newt Gingrich invaldes i kongressen 1978 och inledde en karriär som skulle göra honom till Representanhusets talman 1995, tillkom ett nytt element. Politik för Gingrich handlade inte om att uppnå resultat genom samtal och förhandlingar utan om stenhård konfrontation med motståndarna – *the politics of warfare* i stället för *the politics of compromise*. Han såg Demokraterna som fiender och manade kollegerna att använda epitet som ”patetiska”, ”bisarra” och ”förrädare” så fort de kom på tal. Det var början på en stor förändring av samtalsklimatet och den politiska kulturen i USA (Levitsky & Ziblatt 2018:147–151).

Två statsvetare som tidigt uppmärksammade vad som var i görningen var Thomas Mann och Norman Ornstein. De arbetar på två inflytelserika tanke-smedjor, Brookings Institution respektive American Enterprise Institute, och har varit verksamma som politiska analytiker i flera decennier. De har specialiserat sig på hur kongressen fungerar (eller numera inte fungerar), och varit rådgivare åt kandidater för de båda dominerande partierna. Vad som särskilt har utmärkt Mann och Ornstein är en strävan efter saklighet och opartiskhet, en raritet i dagens politiska Washington där polariseringen nu nått en nivå som vi inte har sett någon motsvarighet till i modern tid.

År 2012 publicerade Mann och Ornstein en bok med titeln *It's Even Worse Than It Looks*, som rönt stor uppmärksamhet för sin skarpa tes och för att författarna tog bladet från munnen om en samhällsförändring som länge hade bekymrat dem. Boken skrevs innan Donald Trump var påtänkt som presidentkandidat och hävdar att det Republikanska partiet gradvis har förvandlats till ett ideologiskt extremt parti, fokuserat på sin egen krympande väljarbas och ointresserat av att åstadkomma gemensamma lösningar för landets bästa. Mann och Ornstein beskriver hur partiets företrädare i årtal har odlat ett förakt för ”Washington”, inklusive den politiska elit de själva tillhör, förtalat kompromissen som arbetsmetod och avfärdat evidensbaserade fakta och rationella argument i centrala frågor som klimatet, stamcellsforskningen och covid-19-pandemin (se Daniel Lindvalls uppsats i detta nummer).

Genom att systematiskt baktala politiken som profession har de inte bara undergrävt sin egen maktbas utan också odlat ett starkt missnöje bland de egna, och den naturliga konsekvensen av detta är de disparata idéer som utgör vad som kallas för ”trumpismen”. Medierna har enligt Mann och Ornstein inte klarat av att bevaka och skildra denna förvandling, och inte heller den fortgående utvecklingen mot en alltmer korrupt politisk kultur med enorma penningdonationer, stark partitrohet och växande väljarcynism. I etablerade medier har tendensen varit att måla bägge partierna i samma grälla färger, trots att Republikanernas nejsägeri och avståndstagande från vetenskap och beprövad erfarenhet inte har någon motsvarighet bland Demokraterna (Mann & Ornstein 2012).

Mann och Ornstein var före sin tid, men inte ens de kunde förutse hur grundligt Republikanerna skulle förändras med Trump som banérförare. Två samtidiga händelser 2008 skulle förändra spelplanen och bana väg för den aggressiva högnationalism som Newt Gingrich och andra företrädde, men som fick luft under vingarna först när den förenades med en dos xenofobi: den stora finanskrisen och Barack Obamas valseger. Tron på ett otyglat näringsliv fick sig en knäck i och med finanskraschen, då den federala staten tvingades träda in med väldiga belopp för att stödja ekonomin och rädda bilindustrin. Globaliseringens baksida, att den i första hand gynnade de välbeställda och inte den breda medelklassen, gick inte längre att dölja. USA:s militära interventioner utomlands hade därtill blivit alltmer impopulära efter de kostsamma krigen i Afghanistan och Irak, en utveckling som drevs fram av den politiska eliten och som Trumps kärnväljare – vita lågutbildade män på landsbygden och i mindre städer – starkt ogillade (Gelin & Åsard 2019).

Kritiken mot eliterna – inom affärlivet, medierna och politiken – var med andra ord utbredd inom partiet långt innan Donald Trump inledde sin politiska bana med att stämma in i "birtherism"-attackerna mot Obama 2011. Marken var jämnad för en charlatan som saknade en egen sammanhållen ideologi, men som var desto skickligare på att fånga upp en högerpopulistisk opinion som hans republikanska rivaler helt missade. Trump insåg intuitivt att framgångsreceptet stavades populism, isolationism ("America First") och en retoriskt anstruken rasism, en blandning som ligger långt från traditionell konservatism. När hans budskap vann anklång bland partiaktivisterna valde Republikanernas partiledning inte motstånd utan att kasta dubierna överbord och stödja upprorsmakaren. Detta dubbla stöd, entusiastiskt från väljarbasen och motvilligt från toppen, gjorde det möjligt för Trump att inte bara vinna nomineringen och presidentvalet 2016 utan även att i grunden ändra partiets ståndpunkter i centrala frågor som invandring, frihandel och utrikes- och säkerhetspolitik (Alberta 2019; Wehner 2021).

Ett sätt att illustrera förändringen är att erinra om hur det har gått för Mitt Romney, partiets presidentkandidat så sent som 2012. Romney är en konservativ republikan av det gamla slaget, framgångsrik entreprenör, tidigare guvernör i liberala Massachusetts och numera senator från mormondelstaten Utah. Hans vicepresidentkandidat 2012 var Paul Ryan, en utpräglad budgethök med gott rykte i partiets högerflygel. De förlorade valet mot Barack Obama och Joe Biden, och därefter har Romneys ställning inom GOP undergrävts på grund av hans kritiska inställning till Trump. Han vägrade att stödja Trump såväl 2016 som 2020, och röstade som ende republikanske senator för att presidenten skulle fällas i de båda riksrätterna 2020 och 2021. Det går inte att överbetona hur avskydd det har gjort honom bland Trumps många anhängare inom partiet. När Romney i maj 2021 talade på Republikanernas delstatskonvent i Utah blev han utbuad och utsatt för en trumeld av glåpord. Det hjälpte inte att han erinrade

om sina meriter och att även fadern George Romney hade varit presidentkandidat och guvernör (i delstaten Michigan). Med nöd och näppe klarade han sig undan en formell prickning av partikamraterna i hemstaten (Pengelly 2021).

Mitt Romneys öde är ett tecken bland många på hur illa sett etablissemangen är inom dagens GOP. Betydligt högre i kurs bland Republikanerna står den mångtusenhövdade skara som samlades vid Kapitolium i Washington DC den 6 januari 2021, dagen då kongressen skulle ratificera resultatet av föregående års presidentval. Ditlockade av den dåvarande presidenten och hans förtrogna i kongressen och bärande på skyltar med texter som "Trump Won" och "Stop the Steal", lyssnade anhängarna på Trumps tirader om att han hade vunnit valet och hans uppmaningar om att kämpa hårt för att få resultatet ogiltigförklarat. Den våldsamma stormningen av Kapitoliumbyggnaden resulterade i att fem personer dödades medan ett stort antal skadades, däribland minst 140 poliser. Många av poliserna har fått bestående fysiska och mentala men efter attacken. Hundratals av de mest aktiva våldsverkarna har åtalats och dömts, och ett särskilt utskott i kongressen tillsattes för att utreda den unika händelsen.¹

Attacken ägde rum samtidigt som kongressledamöterna skulle certifiera valresultaten. Kamrarna fick snabbt utrymmas och ledamöterna och deras staber söka skydd undan mobben. För första gången i historien avbröts kongressens behandling av ett presidentval. När skakade ledamöter återvände röstade en majoritet av Republikanerna i Representanthuset – 139 ledamöter – och åtta av senatorerna emot att godkänna resultatet i två delstater, Arizona och Pennsylvania. Detta skedde alltså *efter* att Kapitolium just hade utsatts för den allvarligaste attacken sedan britterna satte eld på byggnaden 1814. Även om resultatet till slut godkändes innebar det att ett stort antal av GOP:s kongressledamöter vägrade att acceptera utgången av ett val, som hade certifierats av de ansvariga i unionens alla delstater, Justitiedepartementet och ett stort antal domstolar. Valet fick dessutom ökad legitimitet genom ett för USA högt valdeltagande, preliminärt 67 procent. Ledamöternas ställningstagande hade stöd i den republikanska väljarkåren, vars majoritet i dag säger sig tro på en dubbel lögn: att Trump vann valet och att stormningen av Kapitolium inte alls var något våldsamt uppror utan en patriotisk handling utförd av hängivna medborgare.

De kritiska röster som hördes bland vissa republikaner direkt efter händelsen har i dag tystnat. Ingen ledande republikan har protesterat offentligt när Trump kallat rallyt för "vackert" och "en kärleksfest" ("a lovefest"), eller när han i alltmer bisarra uttalanden har försökt bagatellisera vad som hände och

1 Efter stormningen försökte de ledande inom båda partierna få till stånd en gemensam kommission, liknande den som tillsattes efter 11 septemberattackerna 2001. Försöket misslyckades på grund av motstånd från Republikanerna. Efter en omröstning i Representanthuset tillsattes i stället ett särskilt utskott för att utreda händelsen. När talmannen Nancy Pelosi vägrade att acceptera två av de fem republikaner som Kevin McCarthy hade föreslagit, drog minoritetsledaren i vredesmod tillbaka samtliga namnförslag. Utskottet består nu av en majoritet av demokrater, men två Trumpkritiska republikanska ledamöter ingår också, Liz Cheney och Adam Kinzinger vilka båda har tillsatts av Pelosi.

etablera en alternativ historieskrivning. Som när han i oktober 2021 påstod i en podcast: "The insurrection took place on November 3 [Election Day], that was the insurrection when they rigged the election. The big insurrection, the real insurrection, really the crime of the century ... took place on November 3, and not on January 6." Syftet med omtolkningen är uppenbart: att underminera förtroendet för valprocessen och för framtida valresultat som inte visar seger för Trump och hans parti (Dominick 2021; MSNBC 2021).

En demagog med auktoritära drag

Donald Trump är långt ifrån den ende demagogen i amerikansk politisk historia som samlat stora anhängarskaror genom att appellera till medborgarnas oro och missnöje. Bland föregångarna kan nämnas Huey Long och Charles Coughlin under den stora trettioårsdepressionen, Joe McCarthy under 1950-talet, George Wallace under 1960- och 70-talen och Pat Buchanan under 1990-talet. Gemensamt för dem var en bombastisk politisk stil och ett språk som vädjade till människors lägsta instinkter, deras ilska och utsatthet (Åsard 1994). Det som främst skiljer Trump från hans föregångare är att han med den stilen lyckades ta kontroll över ett av de två stora partierna och genom sitt grepp över kärnväljarna fått merparten av de folkvalda representanterna att dansa efter sin pipa. Frågan inför de stundande valen 2022 och 2024 är om han ska lyckas behålla det inflytandet i opposition, och vad det i så fall kan tänkas innebära.

För att bättre förstå Trumps karaktärsdrag vänder vi oss till boken *How Democracies Die*, i vilken Harvardstatsvetarna Steven Levitsky och Daniel Ziblatt analyserar hur demokratin har underminerats i en rad länder under det senaste seklet. Inspirerade av Juan Linz' arbeten har de utvecklat en typologi bestående av fyra indikatorer på hur man kan spåra ett auktoritärt beteende hos politiska ledare. Det handlar om politiker som 1) avvisar demokratins grundregler, som en vägran att acceptera trovärdiga valresultat; som 2) förnekar motståndarnas legitimitet; som 3) tolererar eller uppmuntrar politiskt våld; och som 4) vill inskränka meningsmotståndarnas rättigheter, inklusive mediernas.

Efter att ha studerat hur Donald Trump agerade under valkampanjen 2016 och hans första år i Vita huset kunde Levitsky och Ziblatt konstatera något sällsynt – Trump uppfyllde alla fyra kriterierna på auktoritärt handlande redan innan han installerades som president. "No other major presidential candidate in modern U.S. history, including [Richard] Nixon, has demonstrated such a weak public commitment to constitutional rights and democratic norms", skriver de och tillägger: "Trump was precisely the kind of figure that had haunted [Alexander] Hamilton and other founders when they created the American presidency" (Levitsky & Ziblatt 2018:65).

Om författarna hade analyserat Trumps hela presidentperiod 2017–2021, skulle de ha kunnat skärpa och utveckla slutsatsen ytterligare. Vad gäller deras

första kriterium vet vi att Trump under båda valkampanjerna 2016 och 2020 hamrade in budskapet att valet var "riggat", och att han i förväg inte ville svara på frågan om han skulle acceptera utslaget. När resultaten förelåg vägrade han att acceptera dem, med stort eftertryck 2020 trots den klara förlusten mot Joe Biden men märkligt nog även 2016, då han vann i Elektorskollegiet men fick nära tre miljoner färre röster totalt än Hillary Clinton. Den småleken kunde han inte tåla. Utan skykten av bevis påstod han att miljontals väljare hade röstat "illegalt".

På valnatten 2020 utropade han sig till segrare redan innan alla röster hade räknats och när Biden ledde i flera jämna delstater (Bender 2021). Därefter har han ständigt upprepat lögnen om det "stulna" valet och fått stora delar av partiet att svälja den. Enligt en undersökning av CNN i september 2021 tror inte 78 procent av Republikanerna på att Biden vann valet, och ser honom alltså som en illegitim president. Det är en ökning med åtta procentenheter sedan april samma år och visar vilket inflytande Trumps lögn har inom partiets väljarkår (Agiesta & Edwards-Levy 2021).

David Runciman påpekar i boken *How Democracy Ends* att det är ett minimikrav i en demokrati att förlorarna accepterar en valförlust, och att de överlämnar makten utan att tillgripa våld (Runciman 2018:14). När Trump vägrade att agera så 2020 och avstod från att delta i installationsceremonin för Joe Biden bröt han mot en demokratisk norm, som länge varit gällande efter ett presidentval. Enligt historikern Douglas Brinkley får man gå tillbaka till 1860 för att finna en kandidat för något av de stora partierna, som på liknande sätt har försökt underminera tilltron till valsyste­met (Levitsky & Ziblatt 2018:61). Trumps agerande har etablerat en ny standard inom dagens GOP och fått en rad republikanska kandidater att redan innan en enda röst avgetts i valen 2022 på förhand döma ut dem som "riggade" (Siders & Montellaro 2021). Och detta trots att studier visat att valfusk är ett mycket marginellt fenomen i USA (Bump 2021; Minnite 2010).

Syftet med de numera rutinmässiga anklagelserna om valfusk är inte i första hand att ändra på valresultaten utan att utså tvivel om deras legitimitet. Risker är påtaglig att det på sikt kan undergräva förtroendet för de allmänna valen, och ytterst för den amerikanska demokratin. Om de dominerande aktörerna inte kan enas om de basala spelreglerna – om sådant som hur röstningsproceduren ska gå till, om vem/vilka som har behörighet att certifiera valresultaten och om att erkänna utfallet av ett legitimt val – riskerar hela systemet att haverera.

Trump lever även upp till Levitskys och Ziblatts andra kriterium på en autoritär ledare, att vägra erkänna motståndarna som legitima. I båda sina valkampanjer brännmärkte han en lång rad individer, grupper och institutioner som misshagade honom. Om Hillary Clinton hette det 2016 att hon var "kriminell" och borde sättas i fängelse. När supportrarna på valmötena skanderade "Spärra in henne!" ("Lock her up!"), applåderade han och log förnöjt. I samtliga fall

handlar det om ett beteende som härskare i icke-demokratier brukar ägna sig åt.

Trump har även med råge uppfyllt de tredje och fjärde kriterierna, benägenheten att uppmuntra till våld och försöken att inskränka opponenternas rättigheter genom hot om nya lagar eller stämningar. Hans tolerans för och uppmuntran till våld är särskilt bekymmersam ur demokratisynpunkt. Här finns mängder av exempel, från våldsuppmaningar mot journalister och medier, vilka han kollektivt har kallat för "folkets fiender", över uppmaningar om att "banka skiten" ur demonstranter som stör hans valmöten till de förskönande orden om vit makt-extremisterna i Charlottesville 2017, då en demonstrant dödades och mobben skanderade rasistiska slagord som knappt hade hörts offentligt sedan 1930-talet. Då om inte förr stod det klart att Trump identifierar sig med de vita nationalisterna och betraktar dem som "sitt" folk. Ett antal extremistgrupper deltog i januarimanifestationen i Washington DC 2021, då Trump upprepade lögnen om det "stulna" valet och betonade att man inte "kan ta tillbaka landet med svaghet". Man måste visa styrka, fortsatte han och lovade att marschera med anhängarna upp mot Kapitolium, vilket han aldrig gjorde. "We fight like hell. And if you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore" (Naylor 2021).

Trumps våldsretorik måste ses i ljuset av ett politiskt klimat, som under senare år blivit alltmer aggressivt och hatiskt. Antalet hatbrott med rasistiska motiv ökade stort under Trumps tid som president. En studie av några statsvetare vid University of North Texas visade att i de valdistrikt där Trump hade hållit tal under en treårsperiod ökade hatbrotten med i genomsnitt 226 procent (Gelin & Åsard 2019:203). När FBI-chefen Christopher Wray vittnade inför ett kongressutskott i september 2021 berättade han att antalet brottsutredningar som rör inhemsk extremism har ökat kraftigt sedan våren 2020, från cirka 1 000 till 2 700. Det främsta våldshotet kommer i dag inte utifrån, från terrorister på utländsk mark, utan från extremistgrupper inom landet. Enbart under de tre första månaderna 2021 registrerade U.S. Capitol Police, som ansvarar för säkerheten kring Kapitolium, 4 135 hot mot ledamöter av kongressen. Om den tendensen håller i sig kommer antalet hot under året att dubbleras jämfört med 2020 (Wire 2021). Hoten riktas inte bara mot enskilda ledamöter, utan också mot deras familjer, partners och barn. Det har gått så långt att hotade ledamöter fått installera säkerhetsutrustning i hemmen och anlita polis och beväpnade vakter.

Det är långt ifrån bara folkvalda politiker som har drabbats av våldsvågen. Al Schmidt är republikan och sedan länge en av de ansvariga för att tillse att valen går rätt till i Philadelphia. Tillsammans med sina kolleger fastställde han att Joe Biden vann delstaten Pennsylvania 2020. Det retade upp Trump som kritiserade Schmidt med namns nämnande efter att denne hade försvarat beslutet i medierna. Uppmärksamheten ledde till att Schmidt fick motta åtskilliga hot,

inklusive dödshot, som tvingade honom att skaffa dygnet runt-bevakning runt sitt eget och föräldrarnas hus. Hustrun och barnen tvingades lämna hemmet på obestämd tid. Och Schmidt är långt ifrån ensam. Ordinära valarbetare är vanligen anonyma personer som gör ett viktigt värv i den demokratiska processen. Men under Trumpåren har många av dem utsatts för hot och hat inte bara från högerextremister utan också från republikanska politiker, vilka fördömt eller avskedat valansvariga som envisats med att hävda att valet gick korrekt till (Brennan Center 2021).

Ett medvetet kupp försök

Vetskaper om Trumps karaktärsdrag är fundamental för att kunna bedöma inte bara efterspelet till valet 2020, utan också vad för slags hot som han och "MAGA"-rörelsen ("Make America Great Again") representerar inför framtiden. Vi vet vad Trump sade och gjorde inför offentligheten, men ännu har bara brottstycken framkommit om vad som skedde bakom kulisserna. Ju mer som avslöjas, desto tydligare framgår att det handlade om ett kupp försök, medvetet om än amatörmässigt utfört, som gick ut på att genom en rad olika åtgärder stoppa ratificeringen av valresultatet i kongressen och ändra det till Trumps fördel.

Det började redan före valet med att lagstiftare i en rad republikanska delstater införde olika typer av begränsningar som har gjort det svårare för minoriteter och yngre väljare att rösta (mer om detta i Frida Strannes bidrag i denna volym). Offensiven fortsatte efter valet och fram till och med våren 2021 hade minst 16 delstater överfört makten över valprocessen från guvernören och statssekreteraren (Secretary of State) till delstatskongressen, vars majoritet nu kan stadfästa resultaten (Kagan 2021). Allt sker i namn av att motverka ett påstått men i verkligheten icke-existerande valfusk.

I övrigt var de viktigaste av de hittills kända försöken att misskreditera valet följande:

- *Försök att utmåla valet som manipulerat.* Trump återkom som nämnts ständigt till detta tema under båda sina valkampanjer och gjorde gällande att motståndarna bara kunde vinna genom att fuska. Därmed hade han förberett anhängarna på en i hans ögon trovärdig förklaring ifall han skulle förlora. 2016 stod de "illegala" invandrarna i skottgluggen, människor från näraliggande länder som utmålades som suspekta eftersom de antogs rösta på Hillary Clinton. 2020 fokuserade Trump på brevröstningen, som han menade öppnade för omfattande valfusk utan att förklara varför han bidrog till luredrejeriet genom att själv rösta på det sättet. Argumentationen bar frukt, men bara inom det egna partiet. Brevröstningen slog alla rekord under pandemiåret, men det var främst demokratiska väljare som använde

metoden medan flertalet republikaner hörsammade sin ledares varningsrop och röstade i vallokalerna.²

- *Försök att skandalisera Joe Biden.* Trump insåg att Biden var den starkaste motkandidaten och riktade tidigt in sig på att komma åt honom. I ett förbluffande telefonsamtal uppmanade han Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj att starta en utredning av Biden och dennes son Hunter, som hade haft ett välbetalt styrelsejobb i ett ukrainskt energibolag. Syftet med manövern var rent maktpolitiskt: att stämpla Biden som korrupt och allvarligt skada hans kandidatur. Det lyckades dåligt, trots att affären gjordes till ett huvudnummer i de konservativa medierna. När skandalen avslöjades framkom det även att Trump hade frusit utbetalningen av motsvarande nära 4 miljarder kronor i militärt stöd till Ukraina, som kongressen redan hade beviljat. Det ledde till att Representanthuset tog initiativ till den första riksrätten mot Trump.
- *Försök att via juridiska manövrer ogiltigförklara valresultatet.* Amerikanska val handlar numera nästan lika mycket om juridik som om politik. Trumps team satte tidigt samman en juristgrupp som kunde föra presidentens talan i domstolarna, för det fall att valresultatet skulle gå honom emot. Eftersom inga av landets ledande advokater var villiga att åta sig jobbet fick de nöja sig med en mindre bemärkt samling under ledning av den förre New York-borgmästaren Rudy Giuliani. Efter valet bombarderade gruppen domstolarna med mängder av obestyrkta klagomål om att valet inte hade gått rätt till i flera delstater. Till ingen nytta. Ett 60-tal domstolar avvisade klagomålen, inklusive Högsta domstolen som inte ens tog upp en stämning från Republikanerna i Texas till behandling. Stämningen gick ut på att HD skulle blockera elektorsrösterna från fyra jämna delstater som Biden hade vunnit (Arizona, Georgia, Pennsylvania och Wisconsin), en bisarr vädjan eftersom varje delstat enligt lag bestämmer suveränt över sina egna val. Trots det ställde sig nära två tredjedelar av partivännerna i Representanthuset bakom Texaspolitikernas klagan, inbegripet topptrion Kevin McCarthy (minoritetsledaren), Steve Scalise och Elise Stefanik.

Den exakta omfattningen av påverkanskampanjen är ännu inte känd, men klart står att Trump själv var synnerligen aktiv och utövade direkta påtryckningar på ett antal centralt placerade befattningshavare på lokal, delstatlig och nationell nivå för att få dem att ingripa. Stor uppmärksamhet

2 Direkt kontraproduktiv visade sig Trumps retorik vara i de två senatsvalen i Georgia i januari 2021. Båda valen vanns av Demokraterna (Jon Ossoff respektive Raphael Warnock), delvis beroende på ett lågt valdeltagande bland Republikanerna.

väckte ett telefonsamtal han hade med republikanen Brad Raffensperger, Georgias statssekreterare, som redan hade godkänt Joe Bidens seger i delstaten. I det bandade samtalet bad Trump om att de skulle ”finna 11 780 röster” ytterligare åt honom i delstaten, vilket skulle vara en röst mer än vad Biden hade fått. Raffensperger stod på sig och avstod att agera (Diaz 2021). Inför partiets primärval 2022 utmanas han nu av en Trumplojal republikan.

Expresidenten nöjde sig inte med det. Efter att justitieminister William Barr å departementets vägnar hade förklarat valet giltigt och avgått i december 2020, gjorde Trump upprepade försök att få den nya ledningen med på noterna. I ett flertal telefonsamtal och möten i Vita huset bad han Jeffrey Rosen, den tillförordnade justitieministern, att stödja hans falska påståenden om valet och försöka få valresultatet ogiltigförklarat via en klagan till Högsta domstolen. Trump övervägde också att avskeda Rosen och ersätta honom med en mer lojal departementstjänsteman, Jeffrey Clark.

I ett avgörande möte i Ovala rummet den 3 januari uttryckte Trump sitt missnöje med att Rosen inte ville gå honom till mötes och tog upp möjligheten att byta ut honom mot Clark. De närvarande ska med ett undantag (Clark) ha avrått från en så uppseendeväckande åtgärd och varnat för att den skulle leda till massuppsägningar av anställda inom såväl departementet som bland juristerna i presidentens stab. Vad som skulle ha hänt om Trump hade fullgjort bytet – presidenten kan på egen hand tillsätta en tillförordnad departementschef utan Senatens hörande – och fått en justitieminister som gick hans ärenden, kan man bara spekulera om (Woodruff Swan & Wu 2021; Selected Documents 2021; Subverting Justice 2021).

- *Försök att få Mike Pence att agera och låta Representanthuset avgöra valet.* En av Trumps jurister var John Eastman, som inför den avgörande omröstningen i kongressen den 6 januari skrev en numera ryktbar promemoria. Hans resonemang utgick från att sju delstater ska ha skickat in två listor med elektorer till Senatens ordförande, förutom en officiell lista med elektorer som stödde Biden, även en med ”alternativa elektorer”. Här bör infogas att det är utomordentligt sällsynt att en delstat skickar in mer än en lista med elektorer, och när det någon gång skett har det handlat om formella inlagor från officiella befattningshavare. Så var det inte i det här fallet. Eastmans ”elektorer” utgjordes av missnöjda Trumpväljare, som inte accepterade de elektorer som redan blivit valda och godkända, precis som hade skett efter sammankomster i unionens alla 50 delstater. Obekymrad om den skakiga legala grunden för resonemanget hävdade Eastman att de ”alternativa elektorererna” borde ses som fullt legitima av kongressen.

Utifrån det antagandet framförde han en rad långtgående förslag som gick helt på tvärs med vedertagen praxis.

I Eastmans scenario tilldelades vicepresidenten den avgörande rollen, trots att denne enligt konstitutionen har en enda och mycket begränsad uppgift: att inför senatens ledamöter räkna och godkänna rösterna. Eftersom det enligt Eastman förekom ”dispyter” om valen i sju delstater skulle Mike Pence meddela att inga elektorer kunde accepteras från de delstaterna. Därmed skulle endast elektorerna i 43 delstater räknas, vilket minskade antalet elektorer från 538 till 454. För att nå majoritet fordrades i Eastmans scenario 228 elektorsröster, i stället för de vanliga 270. Med den räkningen skulle Trump få 232 elektorsröster mot bara 222 för Biden, och Pence kunde därmed förklara att den sittande presidenten hade återvalts.

Eastman, som talade på samma rally som Trump och Rudy Giuliani den 6 januari, insåg att det skulle väcka visst uppseende om tiotals miljoner legala väljarröster helt sonika kastades på sophögen. Därför skisserade han också ett alternativt scenario, där Pence efter en parlamentarisk manöver skulle skicka ärendet till Representanthuset för avgörande. I en sådan omröstning har varje delstat en röst, och eftersom Republikanerna kontrollerade 26 delstater skulle Trump vinna även där, om än med knapp marginal.

Så löd Eastmans plan, som entusiastiskt stöddes av Trump och hans närmaste medarbetare trots att dess grundantagande – påståendet att vicepresidenten kunde vara den ”ultimata skiljedomaren” – var författningsvidrigt. Trump försökte vid upprepade tillfällen övertala Pence att gå med på kuppen. I Bob Woodward och Robert Costas bok *Peril* skildras ännu ett hetlevrat möte i Vita huset den 5 januari, där Trump med en blandning av vädjanden, hot och förolämpningar ansträngde sig till det yttersta för att få Pence att agera enligt planen. En trängd Pence förklarade att han hade gjort allt för att finna en väg som kringgick gällande regler men inte lyckats finna någon, konstitutionen ger inte vicepresidenten den makten. När Trump förstod att hans trogne vapendragare definitivt hade bestämt sig fällde han en surmulen replik som adderar en detalj till hans personlighet: ”I don’t want to be your friend anymore if you don’t do this” (Woodward & Costa 2021: 228-230).³

• *Försök att med våld stoppa rösträkningen i kongressen.* När alla andra åtgärder hade misslyckats spelade Trump ut sitt sista kort, att söka stöd hos

3 Enligt Woodward & Costa (2021:198-200) kom Mike Pence fram till sitt beslut efter lång vända och efter att ha samtalat med den tidigare vicepresidenten Dan Quayle, som bestämt rådde honom att glömma alla förslag om att via olika icke-konstitutionella manövrer försöka se till så att Trump blev omvald. När Pence försökte förklara vilken prekär position han befann sig i svarade Quayle: ”I do know the position you’re in. I also know what the law is ... You have no power. So just forget it.”

sina mest devota anhängare. Via Twitter uppmanade han dem att komma till ett planerat "Save America"-rally i Washington på samma dag och vid samma tidpunkt som kongressen sammanträdde för att utöva maximal påtryckning på ledamöterna. Och supportrarna kom som sagt i tusental. En del av dem utgjordes av vit makt-grupper och extremistorganisationer som the Proud Boys och the Oath Keepers, men merparten av demonstranterna var ordinära medelklassamerikaner med helt vanliga yrken. De följde presidentens uppmaningar och har liksom denne formulerat en alldeles egen syn på händelserna den 6 januari. Som en medelålders kvinna från Michigan uttryckte det efteråt: "We weren't there to steal things. We weren't there to do damage. We were just there to overthrow the government" (Kagan 2021).

Hotet kvarstår

Många amerikaner ser denna utveckling med stor oro. Hit hör inte minst landets statsvetarelit, som i juni 2021 publicerade ett uppmärksammat upprop som utmynnade i ett passionerat försvar för demokratin (Statement of Concern 2021; se vidare Frida Strannes bidrag i denna volym). Gentemot de oroliga skulle man kunna invända att den konstitutionella ordningen klarade anstormningen denna gång, att de bärande institutionerna stod pall, att en sittande president fick gå och en ny tillträda. Det stämmer, men det hindrar inte att utgången av valdramat 2020 hängde på en skör tråd och att det kunde ha gått annorlunda om inte ett litet antal nyckelaktörer hade skött sitt jobb och motsatt sig alla försök till påtryckningar. Robert Kagan har poängterat detta i en viktig artikel där han även noterar att USA:s politiska och intellektuella eliter, inklusive de ledande statsvetarna, gravt har underskattat Trump ända sedan han tillkännagav sin kandidatur sommaren 2015. De underskattade vidden av hans popularitet och järngrepp över de republikanska väljarna, hans förmåga att ta kontroll över partiet och hur långt han var beredd att gå för att kunna sitta kvar vid makten. Kagan fortsätter:

The fact that he failed to overturn the 2020 election has reassured many that the American system remains secure, though it easily could have gone the other way – if Biden had not been safely ahead in all four states where the vote was close; if Trump had been more competent and more in control of the decision-makers in his administration, Congress and the states. As it was, Trump came close to bringing off a coup ... All that prevented it was a handful of state officials with notable courage and integrity, and the reluctance of two attorneys general and a vice president to obey orders they deemed inappropriate (Kagan 2021).

Prövningarna under Trumpperioden visade hur bräckligt det konstitutionella ramverket är. Grundlagsfäderna förutsåg inte existensen av politiska partier, och inte heller av en auktoritär ledare vars budskap kunde vinna anklag på nationell nivå. Det system med "checks and balances" som de konstruerade var banbrytande för sin tid, men det innehöll inget skydd mot en demagog som lyckas ta över kontrollen över ett stort parti till den grad att dess valda företrädare känner sig tvingade att försvara honom nästan oavsett vad han säger eller gör. Den spärr som fäderna inlade mot en potentiellt despotisk president, riksriättsprocessen, har inte visat sig fungera i Trumps fall. Bristerna i den federala vallag som stipulerar hur sammanräkningen av elektorsrösterna ska gå till har likaså blivit uppenbara. The Electoral Count Act tillkom 1887 och innehåller flera tvetydiga skrivningar. Bland annat tillåter den delstatslegislaturerna att i vissa fall utse egna elektorer, oavsett hur delstaternas väljare har röstat. Den gör det även möjligt för endast två kongressledamöter, en i Representanthuset och en i Senaten, att utan några egentliga argument opponera mot en delstats elektorsröster och därmed orsaka utdragna debatter och fördröjningar. Det var vad som hände i januari 2021, med känt resultat.

Republikanerna är i dag ett parti som har försatt sig i ett slags kollektiv psykos. Fjättrade vid en ledare som inte har mycket till övers för dem och med anhängare som inte tillåter minsta avvikelse från den rätta läran, sätter dess kandidater sitt hopp till att den kontroversielle expresidenten ska föra dem till seger i kongressvalet 2022. Det är ingen orealistisk förhoppning. Det parti som innehar Vita huset förlorar nästan alltid platser i mellanårsvalen.⁴ Förlusterna kan bli stora om den sittande presidenten har låga förtroendesiffror. Inför det kommande valet håller många valdistrikt på att ritas om, utgående från resultatet av föregående års folkräkning. I de flesta delstater är det majoriteten i delstatskongressen som ombesörjer det, och här har Republikanerna en fördel genom att de kontrollerar flertalet av dem. Med hjälp av gerrymandering, nya restriktiva vallagar och lågt valdeltagande bland Demokraterna kan Mitch McConnell åter bli Senatens majoritetsledare i januari 2023 och Kevin McCarthy ny talman i Representanthuset (jämför Frida Strannes bidrag i denna volym).

Alla ledande republikaner har uttalat sitt stöd för Trump om han på nytt skulle bli partiets presidentkandidat 2024. Det gäller även de tre GOP-ledarna i huset Kevin McCarthy, Steve Scalise och Elise Stefanik, vilka samtliga röstade emot att godkänna elektorsrösterna i Arizona eller Pennsylvania (eller i båda; Zhou 2021). Detta reser en rad fundamentala frågor inför nästa presidentval. Hur kommer de nämnda ledarna att ställa sig i en framtida majoritetsställning om Demokraternas kandidat skulle vinna igen 2024? Kommer de då att följa lagen vid omröstningen i kongressen i januari 2025, eller kommer de ge

4 Under det senaste dryga seklet har det bara hänt två gånger att presidentens parti har gått fram i valen till kongressens båda hus: 1934 (Franklin D. Roosevelt) och 2002 (George W. Bush).

efter för trycket från basen och en oförbätterlig expresident? Och vad kommer det att betyda om de befattningshavare som höll ställningarna i flera jämna delstater 2020 röstas bort nästa gång och ersätts av Trumprotagna politiker som vunnit sina mandat på basis av en lögn?

”Historien upprepar sig inte men den ger lärdomar”, skriver historikern Timothy Snyder i sin tänkvärda bok *Om tyranni* (2017:7). Lärdomen i detta fall är att demokratin i ett land hotas på allvar när en av politikens huvudaktörer inte längre godtar de grundläggande spelreglerna (Levitsky & Ziblatt 2018; Runciman 2018). Och hotet upphörde inte i och med maktväxlingen i januari 2021. Det finns kvar och har snarast blivit mer akut inför de avgörande val som förestår (Hasen 2021). Som Snyder erinrar om i ett ominöst twitterinlägg (18/7 2021): ”A failed coup is practice for a successful coup.”

Litteratur

- Agiesta, Jennifer & Ariel Edwards-Levy, 2021-09-15. ”CNN Poll: Most Americans feel democracy is under attack in the US”, edition.cnn.com.
- Alberta, Tim, 2019. *American Carnage: On the Front Lines of the Republican Civil War and the Rise of President Trump*. New York: Harper.
- Bender, Michael C., 2021. ”Frankly, We Did Win This Election”: *The Inside Story of How Trump Lost*. New York: Grand Central Publishing.
- Brennan Center, 2021-06-16. ”Election Officials Under Attack”, brennancenter.org.
- Bump, Philip, 2021-05-04. ”Despite GOP rhetoric, there have been fewer than two dozen charged cases of voter fraud since the election”, [washingtonpost.com](https://www.washingtonpost.com).
- Diaz, Jazlyn, 2021-01-04. ”Trump’s Call to Georgia Election Officials Sparks Debate Over Legality, Ethics”, [npr.org](https://www.npr.org).
- Dominick, Mastrangelo, 2021-03-01. ”Trump: Rally before Capitol breach was ’lovefest’ and a ’beautiful thing’”, thehill.com.
- Frey, William H., 2021-05-05. ”Turnout in 2020 election spiked among both Democratic and Republican voting groups, new census data shows”, [brookings.edu](https://www.brookings.edu).
- Gelin, Martin & Erik Åsard, 2019. *Hotet mot demokratin: Högerpopulismens återkomst i Europa och USA*. Lund: Historiska Media.
- Hasen, Richard L., 2021-08-05. ”Trump Is Planning a Much More Respectable Coup Next Time”, [slate.com](https://www.slate.com).
- Kagan, Robert, 2021-09-23. ”Opinion: Our constitutional crisis is already here”, [washingtonpost.com](https://www.washingtonpost.com).
- Lepore, Jill, 2010. *The Whites of Their Eyes: The Tea Party’s Revolution and the Battle over American History*. Princeton: Princeton University Press.
- Levitsky, Steven & Daniel Ziblatt, 2018. *How Democracies Die: What History Reveals About Our Future*. New York: Viking.
- Mann, Thomas E. & Norman J. Ornstein, 2012. *It’s Even Worse Than It Looks: How the American Constitutional System Collided with the New Politics of Extremism*. New York: Basic Books.
- Minnite, Lorraine C., 2010. *The Myth of Voter Fraud*. New York: Cornell University Press.

- MSNBC, 2021-10-06. Youtube.com/watch?vPDjoCTwGXhc.
- Naylor, Brian, 2021-02-10. "Read Trump's Jan. 6 Speech At Rally, A Key Part Of Impeachment Trial", npr.org.
- Pengelly, Martin, 2021-05-02. "Mitt Romney booed and called 'traitor' at Utah Republican convention", theguardian.com.
- Runciman, David, 2018. *How Democracy Ends*. New York: Basic Books.
- Selected Documents: President Trump [sic] Pressure Campaign on Department of Justice: Committee on Oversight and Reform*. U.S. House of Representatives, June 2021, oversight.house.gov.
- Siders, David & Zach Montellaro, 2021-09-20. "'It's spreading': Phony election fraud conspiracies infect midterms", politico.com.
- Snyder, Timothy, 2017. *Om tyranni: Tjugo lärdomar från tjugonde århundradet*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Statement of Concern: The Threats to American Democracy and the Need for National Voting and Election Administration Standards*, newamerica.org, 2021-06-01.
- Subverting Justice: How the Former President and His Allies Pressured DOJ to Overturn the 2020 Election*. Majority Staff Report, October 2021, judiciary.senate.gov.
- Wehner, Peter, 2021-02-04. "The Moral Inversion of the Republican Party", theatlantic.com.
- Wire, Sarah D., 2021-09-20. "Threats against members of Congress are skyrocketing. It's changing the job", latimes.com.
- Woodruff Swan, Betsy & Nicholas Wu, 2021-08-10. "Trump asked his AG about legal strategy to overturn election, Rosen tells senators", politico.com.
- Woodward, Bob & Robert Costa, 2021. *Peril*. New York: Simon & Schuster.
- Zhou, Li, 2021-01-07. "147 Republican lawmakers still objected to the election results after the Capitol attack", vox.com.
- Åsard, Erik, 2020. *Med lögnen som vapen: Donald Trump och den amerikanska drömmens kris*. Lund: Historiska Media.
- Åsard, Erik, 2011-01-17. "Tea Party-rörelsen passé i pluralismen", svd.se.
- Åsard, Erik, 1994. *Janusansiktet: Amerikansk populism i historisk belysning*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala North American Studies Series 1.